

УДК 373.3.015.31:172.12(477.82)

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11\(11\)-234-243](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11(11)-234-243)

Пуш Олена Анатоліївна кандидатка педагогічних наук, викладачка кафедри педагогіки, психології та окремих методик, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, проспект Волі, 36, м. Луцьк, 43000, тел.: (095) 339-62-77, <https://orcid.org/0000-0002-5838-521X>

Яцик Тетяна Олегівна викладачка кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, проспект Волі, 36, м. Луцьк, 43000, тел. (095) 531-83-17, <https://orcid.org/0000-0003-0664-7115>

Степанюк Вікторія Василівна викладачка циклової комісії шкільної, дошкільної педагогіки, психології та методик, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, проспект Волі, 36, м. Луцьк, 43000, тел.: (099) 115-77-68, <https://orcid.org/0000-0001-9673-9341>

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ В НУШ

Анотація. У статті піднімається актуальна проблема громадянського виховання дітей в НУШ. Розглянуто: різні сучасні концепції громадянського виховання в НУШ.

Визначено головне завдання Нової української школи у формуванні свідомого громадянина України, для якого демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття його здібностей і можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Розглядаються основні характеристики та властивості побудови конструктивної соціальної поведінки учня у процесах управління в усіх галузях, які здійснюються за широкої участі громадськості. Наведені приклади стратегічних аспектів соціалізації (громадянське виховання) молодших школярів в умовах НУШ (залучення учнів до різних розмов щодо освітнього процесу в класі, школі; діалоги замість дебатів; участь в онлайн-дискусії; використання захоплюючих ресурсів; участь в конкурсах, олімпіадах; навчання медіаграмотності; участь у практичних проєктах своєї громади та ін.), що є невід'ємною частиною озброєння молодих людей навичками 21-го століття: уміє працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати

конфлікти, досягати компромісів; поважає закони, дотримується обов'язків, знає права людини; підтримує соціокультурне різноманіття. Досліджуються різні аспекти громадянського виховання, щоб учні отримували глибоке розуміння того, що потрібно, щоб бути громадянином і брати участь у демократичних процесах школи, селища, країни.

Мета дослідження передбачала розгляд різних аспектів проблеми громадянського виховання на сучасному етапі у світлі модернізації освіти в світлі Концепції нової української школи.

Розглядаються можливості шкіл для громадської участі (як місцевий заклад, який може об'єднати молодих і літніх людей) у всій громаді. Окреслено особливості правової компетентності особистості (здатність активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки в умовах розвитку демократичного суспільства). Обговорюється необхідність у створенні оптимального середовища, що підтримує здорове зростання учня шляхами розвитку: фізичному, психологічному, когнітивному, соціальному та емоційному.

Ключові слова: НУШ, громадянське виховання, Концепція нової української школи, стратегічні аспекти соціалізації, демократія, демократичні процеси.

Push Olena Anatoliivna Candidate of Pedagogical Sciences, teacher of the Department of Pedagogy, Psychology and Specific Methods, Communal Institution of Higher Education «Lutsk Pedagogical College» of the Volyn Regional Council, Lutsk, Voli Ave., 36, Lutsk, 43000, tel.: (095) 339-62-77, <https://orcid.org/0000-0002-5838-521X>

Yatsik Tetyana Olehivna Teacher of the Department of Theory and Methodology of Preschool Education, Communal Institution of Higher Education «Lutsk Pedagogical College» of the Volyn Regional Council, Voli Ave., 36, Lutsk, 43000, tel.: (095) 531-83-17, <https://orcid.org/0000-0003-0664-7115>

Stepaniuk Viktoriya Vasylivna Teacher of the cycle committee of school and preschool pedagogy, psychology and methods, Communal Institution of Higher Education «Lutsk Pedagogical College» of the Volyn Regional Council, Voli Ave., 36, Lutsk, 43000, tel.: (099) 115-77-68, <https://orcid.org/0000-0001-9673-9341>

MODERN CONCEPTS OF CIVIC EDUCATION IN NUS

Abstract. The article raises the actual problem of civic education of children in NUS. Considered: various modern concepts of civic education in the NUS.

The main task of the New Ukrainian School is defined in the formation of a conscious citizen of Ukraine, for whom democratic civil society is a center for revealing his abilities and opportunities, satisfying personal and public interests. The main characteristics and properties of the construction of constructive social behavior of the student in management processes in all fields, which are carried out with the broad participation of the public, are considered. Examples of strategic aspects of socialization (civic education) of junior high school students in the conditions of NUS are given (involvement of students in various conversations about the educational process in the classroom, school; dialogues instead of debates; participation in online discourse; use of exciting resources; participation in competitions, Olympiads; media literacy training ; participation in practical projects of one's community, etc.), which is an integral part of arming young people with 21st century skills: knows how to work with others for results, prevent and resolve conflicts, reach compromises; respects laws, fulfills obligations, knows human rights; supports socio-cultural diversity. Various aspects of civic education are studied so that students get a deep understanding of what it takes to be a citizen and participate in the democratic processes of the school, village, and country.

The purpose of the study included consideration of various aspects of the problem of civic education at the current stage in the light of the modernization of education in the light of the Concept of a new Ukrainian school.

The potential of schools for civic engagement (as a local institution that can bring young and old people together) in the whole community is considered. The peculiarities of the legal competence of an individual are outlined (the ability to actively, responsibly and effectively implement civil rights and duties in the conditions of the development of a democratic society). The need to create an optimal environment that supports the healthy growth of the student in ways of development: physical, psychological, cognitive, social and emotional is discussed.

Keywords: NUSH, civic education, Concept of the new Ukrainian school, strategic aspects of socialization, democracy, democratic processes..

Постановка проблеми. Шкільна освіта в Україні переживає етап значних трансформацій. Ключовими орієнтирами для визначення необхідних змін є потреби сталого розвитку суспільства в широкому розумінні, а також прогнози спеціалістів щодо майбутніх потреб ринку праці у зв'язку зі швидким витісненням роботами людей зі сфер виробництва та послуг. Потреби сталого розвитку зумовлюють необхідність створення адаптивної системи, за розвиток і вдосконалення якої відповідальність переходить від держави до всього суспільства. Відповідно, у такій системі увага зосереджена на якості процесів управління в усіх галузях, які здійснюються за широкою участі громадськості.

Стрімкий технічний прогрес викликає потребу в підготовці сучасних учнів до тих професій і видів діяльності, які не будуть витіснені машинами, принаймні в найближчому майбутньому. Очевидно, що управлінська праця, громадянська участь і здійснення громадянських прав є саме такими видами діяльності. Сліди кризи сучасної демократії також посилюють увагу до підготовки громадянина, здатного до ефективної участі в демократичних процесах.

Тому шкільна освіта України переорієнтовується на формування компетентностей учнів, необхідних для створення та відтворення адаптивної соціальної системи, здатної до самовдосконалення, управлінської роботи, громадянської участі у розвитку своєї школи, держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему громадянського виховання вивчали науковці у таких аспектах: виховання громадянських якостей соціально-активної особистості (І. Бех, Н. Бібік, І. Зязюн, О. Кононенко, В. Кремень, О. Сухомлинська та ін.); засади національно-патріотичних цінностей (Р. Сопівник, Г. Петрів, В. Громовий та ін.); громадянська освіта, як основа демократії (Т. Бакк, Т. Ладиченко, Л. Марголін,

В. Дубровський, О. Желіба, С. Клепко, Т. Мелещенко та ін.); концепція громадянської освіти в Україні (І. Жадан, Т. Клименко, Л. Мицик та ін.).

Науковці (М. Боришевський, О. Вишневецький, Т. Дем'янюк, Б. Павленик, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін.) розглядають різні аспекти проблем громадянського виховання на сучасному етапі у світлі модернізації освіти в світлі Концепції нової української школи та новітніми побажаннями суспільства.

Мета статті – окреслити сучасні концепції громадянського виховання в НУШ.

Виклад основного матеріалу. На зміни в системах освіти, окрім глобальних та регіональних тенденцій, впливають передусім державні стратегії розвитку. Якщо країна обирає демократичну модель майбутнього, у співтоваристві європейських демократій, і уряд справді прагне досягти цієї моделі, одним із пріоритетів є підготовка нинішнього та майбутніх поколінь до життя та ефективного виконання соціальних ролей у суспільстві. Тобто маються на увазі компоненти та рівень соціальної та громадянської компетентності. Оскільки випускник школи, досягнувши повноліття, отримує можливість реалізувати громадянські права, він повинен бути готовий до цього. Тому школа як первинний і базовий інститут громадянської соціалізації має забезпечувати умови для формування теоретичної та практичної складових соціальної та громадянської компетентності на рівні, достатньому для ефективної реалізації своїх прав та свідомого виконання обов'язків щодо раціональної громадянської участі.

Найвищий, елітарний рівень передбачає здатність створювати, організувати та відтворювати демократичні інститути в різних сферах суспільства. Сучасні школярі залучаються до громадянського дискурсу – конструктивного діалогу, спрямованого на просування суспільних інтересів – і активних дій задовго до першого голосування.

Суспільство вже давно цікавиться тим, як її молодь готується до громадянства і як вони навчаються брати участь у громадянському житті. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року (06.06.2022 №527) зазначається, що серед основних складових національно-патріотичного виховання в концепції виокремлені громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. Метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності [5].

Українська спільнота усвідомлює, що громадянське виховання є важливою для підтримки нашої конституційної демократії. Звички розуму, а також «звички серця», схильності, які формують демократичний етнос, не успадковуються.

Зокрема, кожне нове покоління виступає новою нацією, яка повинна здобути знання, навчитися навичкам і розвивати схильності чи риси приватного та громадського характеру, які лежать в основі конституційної демократії. Цю схильність потрібно виховувати словом, вивченням і силою прикладу. Демократія не є «машиною, яка б йшла сама по собі», але її треба свідомо відтворювати, одне покоління за іншим.

У своїх дослідженнях науковці (Т. Кравчинська, О. Дем'янчук, С. Клепко, О. Пометун, О. Сухомлинська, та ін.) висвітлюють питання громадянської освіти.

У Концепції «Нова українська школа» визначається, що громадянські та соціальні компетентності включають володіння культурою демократії, правову компетентність, усвідомлення рівних прав і можливостей, толерантність, здатність до соціальної комунікації, здорового способу життя:

- навчання основам самоідентифікації, усвідомленню приналежності до спільноти, громади, держави;
- виховання поваги до державної мови та державних символів;
- сприяння гармонійній соціалізації у спільноті, формуванню розуміння різних соціальних ролей;

– формування здатності до спільної колективної діяльності, сприяння набуттю досвіду досягнення спільних цілей [1;2].

Розглянемо, як школа може сприяти розвитку «демократичних компетенцій» серед учнів. Школи слід розглядати не лише як інститути, які передають учням певні знання та навички, а й як середовище, яке їх соціалізує. Учні вчать основам самоідентифікації, усвідомленню приналежності до спільноти, громади, держави, а також виховуємо у малих громадян України повагу до державної мови та державних символів.

Мета освіти спрямовується на підготовку молоді як повноцінних та активних учасників усіх аспектів демократичного життя: національно-патріотичного; критично оцінювати ситуації; нового форматора медіаосвіти; волонтера та ін. Навички та схильності, необхідні для активної участі в усіх аспектах демократичного життя, включають: здатність критично мислити, відчуття ефективності, прихильність до співчутливих дій та бажання активно брати участь у політичному житті шляхом участі в місцевих процесах прийняття рішень, лобювання, голосування тощо, а також базова потреба вміння читати, писати та робити арифметичні завдання [3].

Розглядаючи правову компетентність особистості (ключових, найголовніших якостей молоді людини, що полягає в здатності активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки в умовах розвитку демократичного суспільства) звертаємо увагу на те, що освітня діяльність змінює життя учнів та допомагає їх виховувати як громадян, які зможуть жити і продукувати нові соціальні, технологічні, екологічні умови [5]. Зокрема, це: реалізація і послідовне відстоювання своїх прав; уміння застосовувати процедури і технології захисту власних інтересів, прав і свобод інших людей; виконувати громадянські обов'язки в межах школи, місцевої громади, держави та її політичних інститутів; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що в межах чинного законодавства України відповідають інтересам самореалізації особистості та захищають її права.

Основою соціальної та емоційної компетентності – це здатність взаємодіяти з іншими, регулювати власні емоції та поведінку, вирішувати проблеми та ефективно спілкуватися [4]. Здатність дитини розвивати дружні стосунки, спілкуватися з іншими та мати товаришів по іграм залежить від багатьох факторів, які розвиваються в ранньому дитинстві

Навчитися гратися та взаємодіяти з іншими є метою всього життя, яка починається з раннього дитинства. Соціальні компетентності дітей сумісні з їхніми академічними навичками, вони є основою та суттю навчання в школі.

Науковці (Н. Бібік, А. Герасимчук, С. Ігнатенко, С. Лапаєнко, В. Лисяк, О. Маркова, К. Палієнко, В. Солнцева, С. Страшко та ін.) стверджують, що академічні досягнення учнів залежать від середовища, яке

підтримує їхнє здорове зростання шляхами розвитку: фізичному, психологічному, когнітивному, соціальному та емоційному. Аналогічно, дослідження виявляють відсутність такої підтримки, яка може бути причинно шкідливою для освітніх цілей. Основними елементами здорового шкільного середовища є доступ до медичних послуг, здорового харчування та фізичної активності, чистого повітря та води, а також навчання щодо правильного вибору. Так учні вчать (на уроках, на прикладах) цінувати своє власне здоров'я та здоров'я свого оточення.

Будучи одним з небагатьох соціальних інститутів, присутніх практично в кожній громаді України, школи можуть і повинні відігравати важливу роль в активізації громадянської діяльності. Вони можуть зробити це, допомагаючи молодим людям розвивати та практикувати знання, переконання та поведінку, необхідні для участі в громадянському житті. Школи також можуть безпосередньо надавати можливості для громадської участі як місцевий заклад, який може об'єднати молодих і літніх людей у всій громаді. Для цього громадянське навчання має бути невід'ємною частиною озброєння молодих людей навичками 21-го століття.

Соціалізацію молодших школярів в умовах НУШ упроваджуємо у таких стратегічних аспектах.

Громадянський дискурс у дії передбачає залучення учнів до різних розмов щодо освітнього процесу в класі, школі. Будучи частиною цього процесу, кожен учень має більше шансів зробити це в майбутньому;

Діалоги замість дебатів. Діалог – це виявлення двозначності, запрошення до запитань і виявлення колективного значення. Діалоги сприяють розумінню розбіжностей і шанують мовчання під час цього процесу, а не намагаються піднести одну ідею над іншою в часто гарячих дискусіях.

Участь в онлайн-дискусії може допомогти підготувати дітей до громадянського онлайн-дискурсу. Публікація ідей у невеликих класних чатах, або відгуків учням на загальношкільних загальнодоступних форумах. Невеликі структуровані розмови можуть навчати нормам, які захищають учнів, коли вони пізніше самостійно беруть участь в онлайн-бесідах;

Використання захоплюючих ресурсів: Mission 1.5: гра від ООН для розв'язання кліматичних проблем; «Цілі сталого розвитку»: гра від ООН про глобальні цілі; «Критикотики»: гра від «Освіторії» про критичне мислення; Мінзмін «Маленький набір для великих змін»: проєкт громадянської освіти для дітей, які живуть у селах, громадах, маленьких містах, які в інтерактивній формі пояснює, що таке зміни, як потрібно сортувати сміття і що таке децентралізація.

Учні, які люблять громадянську освіту, також можуть із задоволенням брати участь в конкурсах, олімпіадах. Деякі з них включають наступне:

олімпіада з української мови «Всеосвіта», «На урок»; Всеукраїнський інтернет-конкурс «(Не)звичайна школа» «На урок»; інтернет-конкурс «З Україною в серці!», «Безпека під час війни», «Я – громадянин. Я маю право!» та ін. «Всеосвіта»; Всеукраїнський конкурс із правового просвітництва «Конституція для всіх: і великих і малих» та ін.

Учні початкової школи також потребують навчання медіаграмотності. Що таке дезінформація? Яким чином новини та соціальні мережі сприяють поширенню дезінформації? Який вплив це має на наше демократичне суспільство та інститути у період воєнного стану? Ці питання мають бути основним компонентом громадянського виховання, оскільки вони відіграють важливу роль у сучасній громадянській активності. Хоча ці теми не завжди легко опрацювати, є кілька високоякісних ресурсів, які можуть допомогти дітям зорієнтуватися у складному світі новин та інформаційної грамотності: Filter.mkp.gov.ua: гра «Так-Ні», «Медіазнайко»; дидактична гра «Отримую чи передаю» з кубиками Лего; Український інститут розвитку освіти та ЮНІСЕФ «Тихі ігри» та ін.

Молодші школярі мають не просто вчитися тому, як бути громадянами, вони повинні фактично брати участь у практичних проєктах своєї громади, які допомагають учням вивчати проблеми місцевої громади, уточнювати тему, досліджувати рішення щодо державної політики, досягати консенсусу, спілкуватися з партнерами та представниками громади, а потім брати участь у громадських діях, щоб відстоювати свої політичні пропозиції.

Ці стратегії закликають дітей брати участь і взаємодіяти з іншими; зосереджені на активному розвитку навичок, а не на простому поширенні фактів. Таким чином, учні отримують глибоке розуміння того, що потрібно, щоб бути громадянином і брати участь у демократичних процесах школи, селища, країни. Ці навички підготують сучасних школярів до завдання взяти на себе відповідальність за демократію нашого суспільства.

Висновки. Таким чином, громадянське виховання є та має бути першочерговою турботою. Немає важливішого завдання, ніж розвиток інформованого, ефективного та відповідального громадянина. Демократії підтримують ті, які мають необхідні знання, навички та схильності. Без обґрунтованої прихильності громадян до основних цінностей і принципів демократії вільне та відкрите суспільство не може бути успішним. Тому вкрай важливо, щоб освітяни, політики та представники громадянського суспільства виступали та зверталися за підтримкою громадянського виховання в усіх сегментах суспільства починаючи із закладу дошкільної освіти, НУШ, ЗВО та ін.

Громадянське виховання в демократичному суспільстві, безсумнівно, має бути спрямоване на сприяння розумінню ідеалів демократії та обґрунтованої відданості цінностям і принципам.

Література:

1. Бібік Н. Нова українська школа: poradnyk dlia vchytelia. za zah. red. N. M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2018. 160 s.

2. Великі запитання маленьких громадян. Як викладати громадянську освіту в початковій школі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://nus.org.ua/view/velyki-zapytannya-malenkyh-gromadyan-yak-vykladaty-gromadyansku-osvitu-v-pochatkovij-shkoli>

3. Жадан І., Клінченко Т., Мицик Л. та ін. Концепція громадянської освіти в Україні: Проект. *Педагогічна газета*. 2001. № 11. С. 4-6.

4. Замелюк М., Пуш О., Оксенчук Т. Громадянське виховання у закладі вищої освіти: теоретико - практичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Суцzenко (голов. ред.) та ін.]*. Запоріжжя : КПУ. 2020. № 70. Т. 1. С. 41-44.

5. Ілійчук Л., Вережак Л. Формування громадянської компетентності учнів: сучасні підходи та досвід упровадження в умовах НУШ. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2021. № 24. С. 104-107.

6. Наказ МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641». [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>.

7. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*, № 23, 2005. С. 18–24.

References:

1. Bibyk N. (2018) Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia. za zah. red. N. M. Bibik [New Ukrainian school: a teacher's guide. in general ed. N. M. Bibyk]. Kyiv: Litera LTD, 160 [in Ukrainian].

2. Velyki zapytannia malenkykh hromadian. Yak vykladaty hromadiansku osvitu v pochatkovii shkoli [Big questions for little citizens. How to teach civic education in primary school]. (n.d.). <https://nus.org.ua>. Retrieved from <https://nus.org.ua/view/velyki-zapytannya-malenkyh-gromadyan-yak-vykladaty-gromadyansku-osvitu-v-pochatkovij-shkoli> [in Ukrainian].

3. Zhadan I., Klinchenko T., Mytsky L. and others.(2001). Kontseptsiiia hromadianskoi osvity v Ukraini: Proekt [Concept of civic education in Ukraine: Project]. Pedagogichna hazeta – Pedagogical newspaper. 1,4-6 [in Ukrainian].

4. Zameliuk M., Push O., Oksenchuk T. (2020) Hromadianske vykhovannia u zakladi vyshchoi osvity: teoretyko - praktychnyi aspekt [Civic education in a higher education institution: theoretical and practical aspects.]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh : zb. nauk. pr. / [redkol.: A.V. Sushchenko (holov. red.) ta in.] – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools: coll. of science pr. / [edited by: A.V. Sushchenko (chief editor) and others]*. Zaporizhzhia: KPU,70, 1, 41-44 [in Ukrainian].

5. Iliyuchuk L., Verezhak L. (2021) Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti uchniv: suchasni pidkhody ta dosvid uprovadzhennia v umovakh NUSh [Formation of students' civic competence: modern approaches and experience of implementation in the conditions of the NUS]. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat – Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. Ivano-Frankivsk, 24, 104-107 [in Ukrainian].

6. Nakaz MON vid 06.06.2022 №527 «Pro deiaki pytannia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v zakladakh osvity Ukrainy ta vyznannia takim, shcho vtratyv chynnist, nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 № 641» [Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated 06.06.2022 No. 527 «On some issues of national-patriotic education in educational institutions of Ukraine and recognition as invalid of the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 16.06.2015 No. 641»]. (n.d.). <https://mon.gov.ua>. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1B-dJxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view> [in Ukrainian].

7. Pometun O. (2005) Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti: pohliad z pozytsii suchasnoi pedahohichnoi nauky [Formation of civic competence: a view from the position of modern pedagogical science]. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv – Bulletin of school exchange programs*, 23, 18–24 [in Ukrainian].